

Työväen sivistystyö Vaasassa ennen työväenopiston perustamista vuonna 1907

Kysymys vailla vastausta?

Aikuiskasvatuksessa ja -koulutuksessa keskiöön asettuvat perinteisesti organisaatiot ja instituutiot. Näin on, oli sitten kyseessä aikuisväestön oppimisen edistäminen tai siihen liittyvä tutkimus. Mutta millaista oli aikuiskasvatus - kansan ja työväestön parissa suoritettu sivistystyö ennen nykyisten vapaan sivistystyön organisaatioiden, perustamista? Erosiko se lähtökohtiensa, toimintaperiaatteidensa tai –muotojensa suhteen nykyisestä? En pyri itse eksplisiittisesti vastaamaan esittämäni kysymykseen. Lopputulemani on pikemminkin provosoivan vihjaileva kuin tyhjentävä.

Vaasalaisten työväenyhdistysten toiminta 1883-1907

Vaasaan perustettiin kaksikielinen työväenopisto vuonna 1907. Opisto oli toinen Suomeen perustettu työväenopisto. Suomen- ja ruotsinkielinen toiminta eriytyi vuonna 1927. Tällöin perustettiin Vaasan työväenopisto ja Vasa Arbetarinstitut. Vaasan työväenopiston historiikkeissa ei juurikaan paneuduta työväenopiston perustamiseen tai sen toiminnan taustoihin, lähtökohtiin ja edellytyksiin. Huuhka (1990, 70) viittaa laajassa kansalais- ja työväenopistohistoriikissaan Vaasan työväenopiston perustamisen taustoihin hyvin yleisluontoisesti:

Vaasassa olivat kansansivistystyötä harrastavat henkilöt järjestäneet yleistajuisia luentoja ja Vaasan työväenyhdistys vuodesta 1890 lähtien opetuskursseja, joita kutsuttiin työväenyhdistyksen iltakouluksi. Tätä opetustoimintaa kaupunki tuki avustuksilla anniskeluyhtiön voittovaroista.

Hämärän peittoon jää se tosiseikka, että Vaasan perustettiin ensimmäinen työväenyhdistys jo vuonna 1883, eli neljännesvuosisata ennen työväenopisto aloitti toimintansa. Niin ikään jää mainitsematta se, että Vaasassa toimi työväenopistoa perustettaessa jo neljä itsenäistä työväenyhdistystä; *Vaasan Työväenyhdistyksen* lisäksi vuonna 1896 perustettu ruotsinkielinen *Arbetets Vänner*, vuonna 1902 perustettu niin ikään ruotsinkielinen *Vasa Svenska Arbetarförening* sekä vuonna 1905 Vaasan työväenyhdistyksen tehtaalaisosaston perustama *Palosaaren työväenyhdistys Taisto*. Seuraavassa tarkastellaan vaasalaisten työväenyhdistysten sivistystoimintaa ajanjaksona, joka alkaa rautatien tulolla Vaasaan 1883 ja päättyy vuoden 1907 ensimmäisiin nykymuotoisiin valtiopäivävaaleihin. Keskeisinä ajan-jakson yhteiskunnallisina määrittäjinä toimivat näin ollen teollisen ja kaupallisen toiminnan laajenemisen edellyttämä infrastruktuuri sekä yhteiskunnallis-poliittisen toiminnan demokratisoituminen ja tasa-arvoistuminen.

Vaasan (suomalaisen) työväenyhdistyksen alkuvuodet (1883-1886)

Vuoden 1883 joulukuussa Vaasassa pidettiin kokous, jonka yhteydessä kaupunkiin perustettiin suomenkielinen ja suomenmielinen sanomalehti. Kokouksessa päädyttiin myös perustamaan yhdistys toimimaan kaupungin suomenkielisen väestön yhdyssiteenä (Teerimäki 1990, 8). Keisarikunnan Suomen senaatin vahvistus *Vaasan suomalaisen työväen yhdistyksen* säännöille saatiin helmikuussa 1884. Sääntöjen toisessa pykälässä todettiin yhdistyksen sivistyksellisistä tarkoituksista seuraavaa:

2§ Yhdistyksen tarkoituksia ovat: henkisen ja aineellisen vaurastumisen edistyttäminen kansassa; hyödyllisen kirjallisuuden hankkiminen ja levittäminen, sekä juoppouden ja raakain tapain poistaminen yhteiskunnasta. (Kemppi 1924, 10).

Yhdistyksen varsinainen toiminta alkoi alkukesällä 1884. Ensimmäisten toimintavuosien aikana yhdistyksen johtokunnan koostumuksessa tapahtui muutoksia. Alkuperäiset, suomenkielisen työväestön asiaa ajamaan lähteneet henkilöt joutuivat väistymään yhdistyksen johdosta. Vuonna 1886 johtokunnassa vaikuttivat lähinnä Vaasan tehdas- ja käsityöyhdistyksen jäsenet sekä paikalliset tehtailijat ja käsityömestarit. Taustalla oli osittain wrightiläisen työväenliikkeen vaikutuksen leviäminen Vaasaan sekä paikallisten käsityömestareiden kiinnostus oman työvoimansa sivistämiseen. Vuonna 1886 Vaasaan ryhdyttiin perustamaan toista työväenyhdistystä, *Vaasan yleistä työväenyhdistystä*. Kyseisen yhdistyksen, pääasiassa ruotsinkieliseen sivistyneistöön kuuluneet, perustajat tiedustelivat olemassa olevan yhdistyksen halua liittyä perusteella olleeseen yhdistykseen. Tiiviin kirjeen- ja mielipiteidenvaihdon jälkeen päädyttiin muuttamaan olemassa oleva yhdistys kaksikieliseksi ja yhdistyksen nimi Vaasan työväenyhdistykseksi (Teerimäki 1990, 10-13). Senaatin lokakuussa 1887 vahvistamissa Vaasan työväenyhdistyksen säännöissä sivistykselliset tehtävät kuvataan aiempaa laaja-alaisemmin ja yksityiskohtaisemmin:

2§ 1) perustaa lukusali, jossa yhdistyksen jäsenillä on tilaisuus hankkia tietoa ammattikirjallisuudesta, keinopiirustuksesta, aikakauskirjallisuudesta y.m., mikä voipi kartuttaa heidän sekä ammatillista että yleistä sivistystänsä; 2) niin pian kuin yhdistyksen varat kannattavat toimeenpanna luentoja työväelle hyödyllisistä aineista; 3) lyhyempäin esitelmän toimeenpanemiselle sekä sivistyttävään ja jalostuttavain huvien pitämällä, soitannon, laulun, lauluskelun, y.m. kanssa valmistaa yhdistyksen jäsenille virkistyttävää ajanviettoa joutohetkinä.

11§ Kirjastonhoitajan velvollisuus on: 1) hoitaa yhdistyksen kirjakokoelman ja arkiston: 2) silmällä pitää yhdistykselle kuuluvaa kirjallisuutta; sekä 3) vuosikokoukselle antaa kertomus kirjaston vaiheista (Kemppi 1924, 30).

Tästä alkaa Vaasan työväenyhdistyksen wrightiläinen¹ kausi, joka kestää kymmenen vuotta ja päättyy ruotsinkielisen Arbetets Vännerin perustamiseen 1896. Yhdistyksen jäsenmäärä on tässä vaiheessa noin kaksisataa henkilöä.

Vaasan työväenyhdistyksen wrightiläinen kausi (1887-1896)

Vuoden 1886 toiminnasta laaditussa toimintakertomuksessa yhdistyksen sihteeri (herra Kahma) pyrki nostamaan työväenkysymyksen päiväjärjestyksessä kielikysymyksen edelle. Vaikkakin Vaasan työväenyhdistyksellä oli Teerimäkeä (1990, 1) lainaten ”edessä pitkä harharetki porvarillisen johdon alaisuudessa”, joutui yhdistys seuraavien toimintavuosiensa aikana ottamaan kantaa niin yleisiin yhteiskunnallisiin kuin spesifimpiin työväenkysymyksiin. Muut olemassa olevat työväenyhdistykset tiedustelivat kiertokirjein yhdistyksen näkemyksiä äänioikeusasiassa sekä kehittivät yhdistystä selvittämään työväestön elinolosuhteita sekä työaikoja Vaasassa. Aktiivisin työväestön elinolojen edistäjistä oli *Viktor von Wrightin* johtama *Helsingin työväenyhdistys*. Reaktiot muiden työväenyhdistysten aloitteisiin ja kysymyksiin olivat vaihtelevia. Vaasan työväenyhdistyksessä keskityttiin pääasiassa oman talon hankkimisen edistämiseen sekä pyrkimykseen perustaa yleisen sairaus- ja hautausapukassan perustamiseen. Kummassakaan näistä pyrkimyksistä ei onnistuttu. Työväenkysymys nousi esille valtion ryhtyessä rakentamaan pengertä ja rautatien jatkoa kaupungista Vaskiluotoon. Vaskiluodon ratatyömaalle saapui kuutisenkymmentä ulkopaikkakuntalaista rakennustyöläistä, joiden asuin- ja elinolosuhteisiin yhdistys pyrki vaikuttamaan. Vuonna

¹ Wrightiläisestä työväenliikkeestä kts. Sadeoja 1983, 20-21; Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, 39-41

1890 yhdistyksen oli otettava kantaa Helsingin työväenyhdistyksen aloitteeseen järjestää ensimmäinen yleinen työväenkokous. Yhdistyksessä päädyttiin puoltamaan kokouksen pitoa. Kokouksen esityslistalle päätettiin esittää kahta tärkeänä pidettyä asiaa; yleisen eläkekassan perustamista työläisille sekä yhteisen ja yleisen äänioikeuden edistämistä. Ensimmäinen yleinen työväenkokous pidettiin kuitenkin vasta vuonna 1893 (Teerimäki 1990, 14-19).

Helsingin työväenyhdistyksen kirjelmät ja aloitteet 1890-luvun alussa johtivat mm. teollisuus- ja käsityöammattien työehtojen sekä työväen asunto-olosuhteiden selvittämiseen. Näitä selvityksiä laatimaan yhdistyksessä perustettiin useita komiteoita. Aika ajoin esille nousseet poliittis-ideologiset kysymykset sivuutettiin pääasiassa niiden arkaluontoisuuteen vedoten. Yhdistyksen kymmenes toimintavuosi oli laimea. Kokouksia ja iltamia peruutettiin osallistujien puutteessa. Yhdistys lähetti edustajakseen ensimmäiseen yleiseen työväenkokoukseen toimittaja *Frans Ansaksen*. Hänen näkemyksensä asioiden tärkeysjärjestyksestä kuvaavat, joskaan eivät täysin yksiselitteisesti, Vaasan työväenyhdistyksessä tuohon aikaan vallinneita käsityksiä. Keskusteltaessa työväenvaltuuskunnan ohjelmasta Ansas esitti, että ensin olisi edistettävä työväen henkistä kehitystä ja vasta tämän jälkeen paneuduttava työväen aineellista tilaa parantaviin vaatimuksiin. Äänioikeuteen ja edustuksellisuuteen liittyvät kysymykset tulivat hänen mukaansa huomioida vasta sitten kun työväestön tiedollinen ja taidollinen vauraus oli kasvanut. Katovuodet 1992 ja -93 nostivat työväenkysymykset esille ja aktivoivat työväkeä uusien yhdistysten perustamiseen ympäri Suomen. Vaasaan muualla orastava työväenliikkeen selkeä politisoituminen ei kuitenkaan vielä yltänyt. Vaasassa keskityttiin lähinnä oman jäsenistön aktiivisuuden herättelemiseen (Kemppi 1923, 47-65; Teerimäki 1990, 20-27).

Työväenyhdistysten toiminnan politisoituminen (1898-1907)

Vaasan työväenyhdistyksen toiminnan politisoituminen tapahtui vuonna 1895 äänioikeuskysymyksen noustessa uudelleen esille. Myös kysymys työväestön päivittäisen työajan lyhentämisestä jakoi yhdistyksen johtokunnan ja jäsenistön kahtia. Kun tämän lisäksi yhdistyksen taloudenpito oli jäsenmaksun maksavien jäsenten puutteessa ongelmallista, joutui yhdistyksen johtokunta Teerimäen (1990, 30) mukaan heittämään ”kirveen kaivoon”. Syksyllä 1896 yhdistyksen ruotsinkieliset jäsenet erosivat kielisortoon vedoten yhdistyksestä ja liittyivät Vaasaan perustettuun *Arbetets Vänner* -järjestön paikallisosastoon. Myös Holmin (1946, 4) näkemykseen mukaan syynä ruotsinkielisen työväenyhdistyksen perustamiselle oli se, ettei kaksikielisen työväenyhdistyksen ruotsinkieliset jäsenet kokeneet omia etuja sekä tarpeitaan riittävästi huomioidun.

Ruotsinkielisen sivistyneistön perustettua oman työväenyhdistyksensä Vaasan työväenyhdistyksen toiminnassa ryhdyttiin aiempaa tarmokkaammin paneutumaan niin työväenkysymyksiin kuin poliittis-yhteiskunnallisiin kysymyksiin ylipäätään. Kolmanteen työväenyhdistysten edustajakokoukseen, joka pidettiin Turussa vuonna 1899, lähetettiin Vaasasta kolme edustajaa. Kyseisessä kokouksessa perustettiin Suomen työväenpuolue. Tämä merkitsi wrightiläisen kauden päättymistä ja ensimmäistä varovaista askelta luokkataistelun tiellä. Vaasan työväenyhdistyksessä siirtymä maltillisesta wrightiläisyydestä työväen asioiden ajajaksi tapahtui vähitellen. Yhdistys liittyy puolueeseen vasta 1902, työväestön edustajien päästyä merkitsevään asemaan yhdistyksessä. Vuosisadan vaihteen jälkeen työväestön luokkatietoisimmat edustajat alkoivat vaatia omien asioidensa edistämistä yhdistyksen toiminnan avulla. Yhdistyksessä oli edelleen mukana maltillisempaa linjaa puolustaneita sivistyneistön ja porvariston edustajia. He pyrkivät viivyttämään työväenpuolueeseen liittymistä. Tämä ei miellyttänyt etenäkään yhdistyksen luokkatietoisempia ruotsinkielisiä jäseniä, jotka vähitellen organisoivat oman toimintansa erilleen. Näin syntyi *Vasa Svenska arbetarförening*, tai oikeammin *Svenska arbetarförbundets Wasa lokalavdelning*. Sen

ensimmäinen kokous pidettiin syyskuussa 1901. Uusi ruotsinkielinen yhdistys tarttui määrätietoisesti työväenkysymyksiin. Myös suomenkielisessä työväenyhdistyksessä alettiin paneutua entistä tarmokkaammin työväenkysymyksiin. 1900-luvun ensimmäiset vuodet olivat yleisen poliittisen aktivoitumisen vuosia yhdistysten toiminnassa. Yhdistykseen liittyi lisää jäseniä ja jäsenet olivat aiempaa aktiivisempia. Yhdistykseen perustettiin erityisiä tehtaalaisosastoja ja ammattiosastoja Äänioikeusasiaa ajettiin yhä määrätietoisemmin. Yhdistykset käynnistivät myös agitaatiotoiminnan. Työväenyhdistysten poliittinen aktivoituminen Suomen suuriruhtinaskunnassa huipentui Forssan kokouksen saattelemana vuoden 1905 suurlakkoon, jonka yhteydessä sosialidemokratiaan sitoutunut työväki todisti joukkovoimansa. Vaasassa järjestettiin suurlakon aikana useita mielenosoituskulkueita ja kokouksia. Vuoden 1905 tapahtumien jälkeen vaasalaisten työväenyhdistysten jäsenmäärä kaksinkertaistui, toiminta vilkastui ja eriytyi eri osastojen ja komiteoiden perustamisen myötä. Tästä on esimerkkinä Palosaaren työväenyhdistyksen Taiston synty (Hagman 1943, Kemppe 1924, 71-110).

Arbetets Vänner toimi, kuten vastaavat yhdistykset esimerkiksi Turussa ja Helsingissä, filantrooppisessa, sosiaalis-reformistisessa ja liberaalis-patrioottisessa hengessä (Granö & Wallén 2003, 103) Vaasassa pyrittiin eri sosiaalisten ryhmittymien kanssakäymisen ja yhteisyyden tunteen edistämiseen hengessä. Toiminnan painopiste oli ruotsinkielisen keskiluokan ja työväestön henkisten ja kansalaisvalmiuksien edistämässä. Yhdistyksen toiminta organisoitiin kolmeen eri osastoon, joista tärkeimmän tehtävänä oli opetuskurssien, esitelmien ja muiden sivistyspyrintöjen järjestämistä. Arbetets Vännerien aktiivijäseniä toimi myös kunnallispolitiikassa (Holm 1946, 5-6, 12).

Vaasalaisten työväenyhdistysten sivistystoiminta

Seuraavassa kuvaan lyhyesti vaasalaisten työväenyhdistysten harjoittamaa sivistystoimintaa ennen Vaasan työväenopiston perustamista vuonna 1907. Keskeiselle sijalle nousevat ns. opetus- ja oppikurssit (työväen iltakoulu) sekä eri yhteyksissä pidetyt esitelmät. Näiden lisäksi esitellään lyhyesti työväenyhdistysten perustaman kirjaston ja lukusalien toimintaa, niiden tarjoamia ns. sivistäviä huveja sekä niiden toiminnan yhteydessä harjoitettua poliittista agitaatiotoimintaa.

Kirjasto ja lukusalit

Oman kirjaston perustamisesta päätettiin jo Vaasan työväenyhdistyksen perustamisvuotena. Kirjasto aloitti toimintansa seuraavana vuonna eli vuonna 1884. Yhdistyksen muuttuessa kaksikieliseksi 1886 tavoitteeksi asetetaan lukusalin perustaminen. Kirjaston ja lukusalin avulla pyrittiin tarjoamaan yhdistyksen jäsenille mahdollisuus niin ammatillisen kuin yleisen sivistyksen kartuttamiseen ammattikirjallisuuden ja aikakauskirjojen avulla. Vuonna 1889 työväenyhdistys perusti lehtilukusalin Vaskiluodon ratatyömaan työntekijöille. Sekä kirjaston että lukusalin toiminta rahoitettiin anniskeluyhtiön voittovaroista saaduilla avustuksilla. Kirjaston kirjat ja lukusaliin tilatut lehdet ovat pitkään tasapuolisesti suomen- ja ruotsinkielisiä. 1890-luvun alussa lukusaliin tilattiin reilu kolmekymmentä sanoma- ja aikakauslehteä. Kirjastossa oli vuonna 1884 yhteensä vajaa neljäsataa nidosta. Kirjasto oli auki pääasiassa perjantai-iltoina. Lainoja oli 1890-luvulla vuosittain sadan ja kahdensadan välillä. 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana kirjojen lainaus kasvoi merkittävästi. Esimerkiksi vuonna 1902 lainoja oli reilu kahdeksansataa. (Teerimäki 1990, 13-36; Kertomus Vaasan työväenyhdistyksen toimista vuonna 1890, 4-8, 26). Arbetets Vänner perusti oman lukusalin. Sinne tilattiin useita ulkomaisia sekä ruotsinkielisiä sanoma- ja aikakauslehtiä. Tämän lisäksi lukusalissa oli luettavissa yhdistyksen oma, käsinkirjoitettu

lehti *Ljus och Frihet*. Arbetets Vänner:in yhteydessä toimi vuosina 1899-1901 luku- ja keskustelukerho, jossa oli noin kolmisenkymmentä jäsentä. Kerhon toiminta oli ainakin osittain opintokerhomaista. Jokaiselle kokoukselle valittiin puheenjohtaja ja sihteeri. Kerhon jäsenet valmistelivat kukin vuorollaan lyhyen alustuksen ajankohtaisesta teemasta. Alustuksen jälkeen teema avattiin yleiselle keskustelulle. Kerhossa keskusteltiin paitsi yhdistyksen käytännön toimintaan liittyvistä asioista mm. miehen ja naisten välistä suhteesta sekä lehdistön tehtävästä. Alustusten ja keskustelun lisäksi kokoontumisissa harrastettiin ääneenlukua ja runonlausuntaa (Vest 1900, 4; Vest 1906, 19-20). Myös Vaasan työväenyhdistyksessä toimi vuonna 1897 erityisen toimikunnan ylläpitämä keskusteluseura. Sopivien keskustelun aiheiden löytämiseksi seuran jäsenet velvoitettiin seuraamaan paikallisia sanomalehtiä

Opetus- ja oppikurssit

Ns. oppikurssitoiminta käynnistyi Vaasan työväenyhdistyksen seitsemäntenä toimintavuotena vuonna 1890. Ensimmäisenä lukukautena 1890-1891 opetusta annettiin laskennossa, kirjoituksessa, Suomen ja yleinen maantiedossa, Suomen kulttuurihistoriassa sekä kunnallistiedossa. Erityisinä kursseina järjestettiin syksyllä 1890 naisille käsityökurssi sekä paikallisille muurareille piirustuskurssi piirustuksessa. Vaasan työväenyhdistyksen vuoden 1890 toimintakertomuksessa oppikurssien tarkoitusta ja tavoitetta kuvattiin seuraavasti:

on toimeenpanemillaan opetusjaksoilla tarkoittanut valmistaa semmoisille työläisille, joiden jokapäiväinen työ ja karttunut ikä estää heitä käymästä muussa koulussa ja joiden alkeisopetus on aikoinaan jäänyt sillensä, tilaisuutta saada jonkinmoisia tietoja.

Osallistujia oppikursseilla oli ensimmäisen lukukauden aikana 91. Opetusta annettiin kummallakin kielellä kahtena iltana viikossa. Pitkien 12-tuntisten työpäivien takia oppitunnit alkoivat arkisin klo 20 ja päättyivät klo 23. Kaupunki avusti oppikurssi-toimintaa 2500 markan avustuksella. Oppikurssitoiminta jatkui hyvin samantyyppisenä useita vuosia. Oppituntien määrä per lukukausi lisääntyi jonkin verran vuosien kuluessa. Myös lukukaudet pitenevät. Oppikurssitoimintaa järjestämään sekä seuraamaan perustettiin vuonna 1894 erityinen opetuskomitea. Pääasiallisiksi opetusaineiksi vakiintuvat laskento, oikein- ja kaunokirjoitus sekä kirjanpito. Näiden aineiden lisäksi opetusta annettiin erinäisinä vuosina ainekirjoituksessa, historiassa sekä ammattiopetuksessa eri käsityöläisryhmille. Toimintavuoden 1895 toimintakertomuksesta ilmenee että osallistujia opetuskursseilla oli ensimmäisten kuuden vuoden aikana ollut yhteensä 1109. Osallistujien ikä vaihteli 12:sta 47:ään ikävuoteen. Hiukan yli puolet osallistujista oli naisia. Puolet osallistujista eivät olleet aiemmin saaneet kouluopetusta.

Myös ruotsinkielinen Arbetets Vänner ryhtyi heti toimintansa käynnistyttyä vuonna 1897 järjestämään oppikursseja. Oppikurssitoiminta jouduttiin lopettamaan taloudellisista syistä vuonna 1905. Kahdeksan vuoden aikana oppikursseille osallistui yhteensä yli tuhat henkilöä. Osallistujia määrä oli suurimmillaan vuonna 1900, jolloin kursseille osallistui 174 henkilöä. Keskimääräinen viikkotuntimäärä oli 10. Edellä mainittujen, Vaasan työväenyhdistyksen järjestämien kurssien oppiaineiden lisäksi opetusta annettiin saksan ja englannin kielessä. Kyseiset oppiaineet olivat tarkoitettut vain yhdistyksen jäsenille. Myös Arbetets Vännerin oppikurssitoiminnassa huomioitiin tiettyjen ammattiryhmien erityistarpeita. Eriyisiä kursseja järjestettiin mm. höyrypannuopissa sekä huonekalupiirustuksessa.

Oppikurssien tarkkoja osallistujamääriä koko kyseiseltä ajanjaksolta ei ole jälkikäteen mahdollista selvittää. Eri lähteisiin dokumentoitujen vuosittaisten osallistujamäärien perusteella voi kuitenkin arvioida, että Vaasan työväenopiston perustamista edeltäneenä 17-vuoden ajanjaksona työväenyhdistysten oppikursseille osallistujia oli yhteensä reilu kolme tuhatta.

Kansanopisto- ja esitelmäkurssit

Vest (1906, 18-19) kuvailee lyhyesti Arbetets Vänner:in 10-vuotishistoriikissaan yhdistyksen vuosina 1900-1903 yhdessä *Svenska Odlingens befrämjande* –yhdistyksen kanssa järjestämiä kansanopistokursseja. Kurssit vastasivat oppiaineiltaan tavallisia kansanopistokursseja. Kurssit muodostuivat kolmesta neljään esitelmän sarjoista ja niiden yhteydessä käsiteltiin mm. isänmaan historiaa, kirjallisuutta, maantietoa, fysiikkaa ja luonnonhistoriaa sekä terveysoppia. Vasa Svenska arbetarföreningenin 60-vuotishistoriikin kirjoittanut Hagman (1943) toteaa, että yhdistyksen puitteissa suunniteltiin syksyllä 1903 ns. esitelmäkurskien käynnistämistä. Esitelmien aiheet olivat ainakin etukäteen jo työn alla; *Nationalekonomi, Andelshandeln, Allmänt om socialismen, Rösträttfrågan*. Historiikin myöhemmistä osista ei kuitenkaan käy ilmi toteutuivatko kyseiset kurssit.

Esitelmät

Yksi niin Vaasan työväenyhdistyksen kuin Arbetets Vännerin alkuaikojen keskeisistä sivistystyön muodoista olivat esitelmät. Niitä pidettiin pääasiassa kuukausikokousten yhteydessä. Esitelmiä kuuntelemassa olivatkin lähinnä yhdistyksen aktiivijäsenet. Ensimmäinen maininta ns. kansalaisluennoista, jolla mitä ilmeisimmin viitattiin siihen, että luennot oli suunnattu myös yhdistyksen ulkopuolisille löytyy vuodelta 1891. Kaupungin ja Vaskiluodon välistä rautatiepengertä saapuneille ulkotyöläisille pidettiin muutama suomen- ja ruotsinkielinen esitelmä. Esitelmät liittyivät terveyteen (*Bakteeri-taudeista, silmän rakennuksesta ja hoidosta* sekä joukkoliikenteeseen (*Samfärdsel förr och nu*). Esitelmien teemat olivat radan- ja penkereen rakentajille mitä ajankohtaisimpia. Hehän loivat omalla työnpanoksellaan edellytyksiä joukkoliikenteen laajenemiselle. Radanrakentajien päivittäiset elinolosuhteet olivat heikot. Heidät oli majoitettu ahtaisiin tilapäissuojiiin, hätäisesti kokoon kyhättyihin parakkeihin. Näin ollen sekä terveyteen ja hygieniaan liittyvät kysymykset olivat mitä ajankohtaisimpia (Teerimäki 1990, 20).

1890-luvun puolessa välissä tullessa työväenyhdistyksessä alettiin valmistella myös suuremmalla yleisölle, kaupunkilaisille pidettäviä ns. kansalaisluentoja. Vuoden 1894 lopulla eräs yhdistyksen aktiivijäsenistä totesi, että yhdistyksen olisi syytä suuntautua toiminnassaan myös jäsenistön ulkopuolella. Kaupungissa oli kuitenkin pula etenkin suomenkielisten, kansantajuisten esitelmien pitäjistä. Tästä huolimatta yhdistyksen onnistui jo seuraavana käynnistää kansalaisluentotoiminta. Vuonna 1897 kansalaisluentoja pidettiin peräti 12, seuraavien vuosien aikana viidestä seitsemään esitelmää vuodessa. Vuoteen 1897 mennessä, eli ajanjaksona jolloin yhdistys toimi kaksikielisenä, esitelmien aiheet olivat lähinnä historiallis-luonnontieteellisiä (*Muinaissuomalaisten ja ruotsalaisten käsitteestä ukkosenilmasta, Helmikuun pituuden historiasta*) tai kulttuurin eri ilmentymiin liittyviä (*Pintakoristeista: tärkeimmät vaatimukset kauneuden aistin tyydyttämiseksi, Laulun merkityksestä*). Esitelmissä käsiteltiin myös ammattisivistystä, esimerkiksi teemaan *Ammattilaisivistyksen muuttamista kohdistu, jotka tarvitsevat kohottamista* liittyen. Etenkin vuonna 1897, jolloin ruotsinkieliset perustivat oman Arbetets Vänner –yhdistyksensä Vaasan Työväenyhdistyksen esitelmien keskeiseksi teemaksi nousivat työväenkysymykset. Esitelmien aiheina vuonna 1896 ja 1897 olivat mm. *Työmiesten kooperatiiviyhdistyksistä, Norjan työväestön suhtautumisesta yleiseen äänioikeuteen, Työväenkysymyksistä vuoden 1897 valtiopäivillä, Työväenasunnoista sekä Työväen asemasta yhteiskunnassa ja sen velvollisuuksista*. Vuoden 1897 viimeisessä kuukausikokouksessa pidettiin esitelmä, jonka aihe viittaa paljon myöhemmin esiinnoitukseen ajatukseen itseohjautuvista ja itsenäisistä työläiskansalaisista. Herra Frisk piti joulukuun 1897 kuukausikokouksessa esitelmä aiheesta *Kuinka jokaisen oppimalla tulee pyrkiä itsenäisyyden kannalle sekä aineellisessa ja henkisessä suhteessa, pääasiallisesti suomalaisten sanan-*

laskujen mukaisesti. Vuosi 1897 vaikuttaa juuri esitelmien aiheiden perusteella olleen poikkeuksellinen. Seuraavien toimintavuosien esitelmien aiheet olivat pääasiassa historiallis-yhteis-kunnallisia (esim. *Uskonpuhdistuksesta Suomessa, Aleksanteri II:sta, Snellmanista*) ja isänmaalliseen kirjallisuuteen liittyviä (esim. *Kullervosta, Minna Canthista, Vänrikki Stoolin tarinoista*). 1900-luvun ensimmäisinä vuosina pidettiin myös muutama työväenkysymykseen liittyvä esitelmä (Kemppi 1924, 68; Teerimäki 1990, 29-36; Vaasan työväenyhdistyksen kuukausikokousten pöytäkirjat 10/1894, 12/1896, 1/1900, 1/1902, 1/1903).

Myös Arbetets Vänner'in kuukausikokouksissa pidettiin yhdistyksen perustamisen jälkeisinä vuosina ahkerasti esitelmiä, esimerkiksi vuonna 1899 lähes kuukausittain. Esitelmien aiheet olivat pääasiassa isänmaallis-historiallis-kulttuurisia (esim. *Ett besök i Runebergs hem, Huru Finland blef en stat*) tai ajankohtais-yhteiskunnallisia (esim. *Om emigrationen, Om tidningar, Med anledning af en strejkfråga*). Esitelmissä paneuduttiin myös työväenkysymykseen (esim. *Om socialismen, arbetarens rätt till andel i arbetsvinsten*) sekä valistus-sivistyksellisiin aiheisiin (esim. *Om upplysningsarbetets betydelse och mål, Arbete och bildning*) Arbetets Vänner järjesti myös yhdistyksen ulkopuolisille kaupunkilaisille suunnattuja esitelmäiltoja tanskalaisen mallin mukaan isänmaallisen herätyksen ja henkisen edistyksen hengessä. Esitelmäilloissa käsiteltiin mm. historiaa, kirjallisuutta, kanssakäymistä, luonnontieteitä, maantiedettä, kotiseutuoppia ja filologiaa. (Holm 1946, 11; Vest 1900, 3; Vest 1906, 42-44).

Puhujaseura

Vaasan työväenyhdistyksen ensimmäinen puhujaseura perustettiin jo melko varhain, vuonna 1888. Puhujaseuran toiminnasta alkuvaiheista ei löydy muita mainintoja kuin, että seuran tehtävänä oli ”harjoittaa jäseniään lausumaan selvästi ajatuksensa keskustelun muodossa” (Kertomus Vaasan työväenyhdistyksen toimista vuonna 1890, 5). Puhujaseuralle oli kuitenkin olemassa mitä selkein käytännön tilaus. Teerimäki (1990, 40-41, 48) toteaa, että vuoden 1900 vuosikokouksessa oli läsnä:

ennätykselliset 83 jäsentä ja puhetulva oli valtava, sillä taitoa käyttää lyhyitä ja täsmällisiä puheenvuoroja, mitä vielä nykyäänkään ei yleensä osata, eivät vielä vuosisadan vaihteessa hallinneet kuin aniharvat. Johtokunnan oli pakko todeta, että monet puheenvuorojen käyttäjät puhuivat hölynpölyä.

Puhujaseura oli kuitenkin mitä ilmeisimmin toiminnassa vain aika ajoin. Työväenyhdistyksen naisosasto perusti oman puhujaseuran edellä mainittuna vuonna 1900. Vuoden 1901 toimintakertomuksesta ilmenee, että vuoden lopulla toimintansa lakkauttanut puhujaseura perustettiin uudelleen. Tarkoituksena oli tarjota ”jäsenille tilaisuus kehittää itseään yhteisten asioiden käsittelyyn” (Vaasan työväenyhdistyksen kuukausikokouksen pöytäkirja 1/1902). Se toimi ilmeisesti vain lyhyen aikaa. Seuraavan vuoden syksyllä sen toiminnan korvasi keskustelut ompeluseurassa. Puhujaseura heräsi henkiin taas seuraavana vuonna, eli 1903. Puhujaseura alkoi nimittäin julkaista omaa äänenkannattajaansa, käsinkirjoitettua Pöyhiä – lehteä. Pöyhiä ilmestyy, joskaan ei kovinkaan säännöllisesti, vuosina 1903-1905. Pöyhissä ”julkaistujen” kirjoitusten aiheina olivat mm. yhdistyksen toiminta (*Yhdistyksemme kokouksista ja iltamista*) sekä ajankohtaiset yleiset ja yhteiskunnalliset asiat (*Eläinrääkkäyksestä, Työväen velvollisuudet ja edut*). Pöyhiässä julkaistiin myös runoja, pakinoita ja matkamuistelmia (Pöyhiä 1903-1905).

Sivistävät huvit

Niin sanotut sivistävät huvit muodostivat ensimmäisten vuosikymmenien aikana merkittävän osan vaasalaisten työväenyhdistysten toiminnasta. Sivistävistä huveista vastasivat lähinnä

näytelmäseurat, kuorot/laulukunnat sekä soittokunnat. Kyseisten sivistäviä huvia järjestävien seurojen ja toimikuntien toiminta ei kuitenkaan ollut kovinkaan pitkäjännitteistä tai tavoitteellista. Esimerkiksi laulukunnat ja -kuorot saattoivat toimia muutaman vuoden hyvinkin aktiivisesti, esimerkiksi erilaisten laulu- ja soittojuhlien innoittamina. Mutta, näitä aktiivisia toimintavuosia seurasi usein yhtä pitkä tauko. Myös sivistäville oli aika ajoin leimallista vahvat erimielisyydet, ei ehkä niinkään yhteiskunnalliset kuin taiteelliset. Yhdistysten historiikeista löytyy mainintoja muun muassa kuorojen jäsenten lakoista

Heti Vaasan työväenyhdistyksen ensimmäisenä varsinaisena toimintavuotena, eli vuonna 1884 sen yhteydessä toimi näytelmäseura ja laulukunta. Yhdistys lunasti rautatieläisten soittokunnan torvet ja perusti oman torvisoittokunnan. Vuodelta 1891 löytyy mainintoja laulukunnan ahkerasta toiminnasta. Mutta jo vuoden 1892 syksyllä se hajosi jäsentensä erimielisyyksiin. Seuraavana vuonna laulukunta saatiin kuitenkin herätetyksi henkiin. Tavoitteena oli esiintyä yleisillä laulujuhlilla. Soittokunta ei kyseisenä vuonna 1893 eikä seuraavanakaan vuonna ollut toiminnassa. Laulukunta jatkoi toimintaansa vuonna 1894 ja esiintyi taas Kansanvalistusseuran Vaasassa järjestämällä laulu- ja soittojuhlilla. Vuonna 1897 soittokunta kootaan uudelleen, mutta hajoaa jo ensimmäisissä harjoituksissa. Laulukunta puolestaan hajaantuu vuoden 1899 lopulla. Uuden vuosisadan ensimmäisenä vuonna juhlatoimikunta onnistuu organisoimaan *Tukkijoella* näytelmän. Ilmeisesti yhdistyksen näytelmäseura saa kyseisestä näytelmästä uuden kipinän toiminnalleen. Näytelmäseura toimi aktiivisesti muutaman seuraavan vuoden ajan. Vuoden 1903 syksyllä yhdistykseen perustetaan sekakuoro (Teerimäki 1990, 10-42). Myös Vasa arbetarföreningen:iin perustetaan heti sen toisena varsinaisena toimintavuotena, eli vuonna 1903 kuoro (Hagman 1943).

Arbetets Vänner:in toiminnassa sivistävät hovit saivat heti alusta alkaen keskeisen sijan. Sivistävien huvien avulla pyrittiin ruotsinkielisten väestön yhteisyyden tunteen edistämiseen sekä työn ilon stimuloimiseen työläisväestön parissa. Myös isänmaallisuuden tunteen luominen ja ylläpitäminen oli sivistävien huvien keskeinen tavoite. Kuukausikokousten jälkeen pidettiin usein illanviettoja, joiden ohjelmassa oli laulua, musiikkia, lausuntaa, murteita, kuvaelmia, pienempiä teatteriesityksiä, sketsejä sekä puku- ja kansantansseja. Yhdistyksessä toimi myös ompeluseura, joka järjesti naamiaisia ja iltamia. Myös erilaiset kävely- ja kesäretkien voidaan katsoa edustaneen sivistäviä huveja. Työväenyhdistyksessä toiminut laulukunta siirtyi Arbetets Vänner:ien perustamisen jälkeen osaksi sen toimintaa. Arbetets Vänner:in kuoro saavutti toisen sijan vuoden 1897 Turun laulujuhlilla. Jo muutama vuosi tämän jälkeen kuoron toiminta kuitenkin hiipui (Holm 1946, 16-26). Vest (1900, 5) toteaa vuoden 1899 toimintaa käsittelevässä toimintakertomuksessa, että kuoro on ollut toiminnassa, mutta kuoron jäsenten kiinnostus ja halu säännölliseen harjoitteluun ei vastannut kaikkia heille asetettuja odotuksia:

såsom en ledsam omständighet omnämnas, att regelbundenheten i en del körmedlemmars intresse för sina uppgifter ej i allo motsvarat naturliga förväntningar.

Agitaatiotoiminta

Agitaatiolla viitataan ideologiseen viestintään, propagandaan kokonaisuutena. Agitaatioon sisällytetään sekä kirjallinen (lehdet, kirjallisuus, lentokirjaset) että puhuttu propaganda (agitaattorien puheet). Kirjallisen ja puhutun agitaation välillä voidaan erottaa toisistaan myös laadullis-sisällöllisesti. Kirjallinen agitaation voidaan katsoa keskittyvän sosialistisiin oppeihin ja yhteiskunnallisiin epäkohtiin liittyvän tiedon levittämiseen lähinnä omalla kannattajajoukolle. Suullisen, puhutun agitaation tehtävä on puolestaan uusien jäsenien ja kannattajien rekrytoiminen. Puhuttu agitaatio edellyttääkin ainakin osittaista sopeutumista kulloisenkin kuulijakunnan käsityksiin, näkemyksiin ja toiveisiin (Ehrnrooth 1992, 190).

Ensimmäinen työväenagitaattori Teemu Tainio kiersi Suomea jo 1800-luvun viimeisinä vuosina istuttamassa luokkataisteluoppia työväestöön. Hän ei mitä ilmeisimmin kuitenkaan vierailut Vaasassa. Vaasan työväenyhdistyksessä agitaatiotoiminta käynnistyi keväällä 1900. Yhdistys perusti 10-jäsenisen Työväen valistuskomitean huolehtimaan agitaatiosta. Pian tämän jälkeen Vaasassa vieraili työväenpuolueen kiertävä puhuja, Alex Halonen. Vaasalainen kansankeittiön omistaja ja työväenyhdistyksen aktiivijäsen Nestori Wallenius kiersi vuonna 1903 Pohjanmaata puolueen agitaattorina. Hän piti kiertueensa aikana 35 esitelmää. Työväenyhdistys lähetti vuosien vaihteessa 1902-1903 pidetylle Suomen työväenpuolueen ensimmäiselle agitaattorikurssille Turkuun oman edustajansa. Vasa svenska arbetarförening, jolla on oma edustus yllämainitussa valistuskomiteassa, sai samana vuonna keskuskomitealta tukea agitaatiotoiminnan edistämiseksi. Agitaatiotoiminta ei mitä ilmeisimmin kuitenkaan saanut vuosien saatossa tarpeeksi tuulta siipiensä alle, sillä vuonna 1905 agitaatiotoiminta lakkautettiin (tilapäisesti) tarvittavan toimintatarmon puuttuessa. Valistuskomitean tehtävät siirrettiin johtokunnalle. Kirjallinen agitaatiotoiminta käynnistyi vuonna 1902 Vaasan työväenyhdistyksen perustaessa erillisen sanomalehti- ja kirjallisuuskomitean. Komitea sai tehtäväkseen työväenjulkaisuja levittämisen. Kyseisen vuoden aikana komitean toimesta levitettiin *Työmies* -lehteä 59 vuosikertaa sekä Edward Bellamyn kirjaa *Vuonna 2000* 12 kappaletta. Koko Suomen kattava agitaatiotoiminta vilkastui ja organisoitui vuoden 1905 suurlakon jälkeen. Vuonna 1905 keskuskomitea sai levitettäväkseen teoksen *Sosialismi ja uuden ajan tiede*. Vuoden 1906 alussa käännyttiin keskuskomitean puoleen. Työväenyhdistys yhdistys luovutti 100 mk neljän kuukauden ajan agitaattoreiden palkkaamista varten. Kyseisenä vuonna Vaasassa vieraili kymmenisen kiertävää agitaattoria. Ilmeisesti vuoden 1906 aikana Vaasan työväenyhdistyksessä perustetaan uusi vaaliagitatsioonikomitea, joka toimi aktiivisesti ainakin kahtena seuraavana vuonna. Kyseisessä komiteassa oli erillinen naisten vaaliagitatsioni –valiokunta, joka järjesti useita yleisiä naisten kokouksia Hagman 1943, Kemppi 1924, 71-73; Teerimäki 1990, 33-34, 42, 51-53, 63, Vaasan työväenyhdistyksen kuukausikokousten pöytäkirjat 5/1905, 8/1905, 1/1906, 17/1907).

Lopputulemia

Työväen opinnollinen ja omaehtoinen sivistystyö eivät ainakaan yllä esitetyn perusteella sanottavammin kohdanneet tai tukeneet toinen toistaan. Näiden kahden sivistystyön muodon hyvin aikainen erkaneminen toisistaan näkyy ainakin osittain työväen sivistystyön ja työväenliikkeen historian tutkimuksessa. *Työväen sivistystyöhön kohdistunut tutkimus*, kuten vapaan sivistystyön tutkimus yleisimminkin, on pitkälti ollut eri historiallis-yhteiskunnallisissa tilanteissa perustettujen sivistystyön organisaatioiden toiminnan kautta esimerkiksi työväestöön kohdistunutta sivistystyötä tarkastelevaa. Esimerkiksi työväenopistojen historiikeissa keskitytään opistojen käytännön toimintaan, ei juurikaan niiden perustamisen yhteis-kunnallis-ideologisiin taustoihin, perusteluihin ja merkityksiin. Näkökulma on usein ns. opinnollista sivistystyötä painottava. Vastaavasti *työväenliikkeen historian tutkimus* rajoittuu usein ”poliittiseen tapahtumiseen ja tekemiseen ja hakee selityksensä aikalaistoimijoiden motiiveista” (Kettunen 1986, 27). Työväen omaehtoista sivistystyötä on tarkasteltu, silloin kun kyseessä ei ole ollut esimerkiksi sen toteuttamiseen perustettu organisaatio (esimerkiksi Työväen sivistysliitto kts. Hautamäki 1954, 83-124) alisteisena poliittiselle tapahtumiselle ja tekemiselle, ei esimerkiksi poliittisen tekemisen mahdollistajana ja edesauttajana (esim. von Schoultz 1924).

Vaasalaisten työväenyhdistykset suuntautuivat heti alun alkaen paikallisen työväestön parissa tapahtuvan sivistystyön käynnistämiseen ja edistämiseen. Sivistystyö oli luonteeltaan pääasiassa opinnollista. Sivistystyötä suunnattiin alkuvaiheessa lähinnä yhdistysten omille jäsenille. Kirjastoissa ja lukusalissa kävivät pääasiassa yhdistysten jäsenet. Suurin osa

esitelmistä pidettiin yhdistysten kuukausikokousten yhteydessä. Suuremmalle yleisölle, vaasalaisille työläisille suunnattuja kansantajuisia esitelmiä järjestettiin melko harvoin. Työläisten kiinnostus esitelmiä kohtaan ei myöskään ollut kovin suurta. Sen sijaan ns. opetuskursseille osallistui alusta alkaen pääasiassa kansakoulun käymättömiä tai sen puutteellisesti suorittaneita työläisiä ja palvelijoita. Näin ollen Vaasan työväenyhdistyksen ja myöhemmin myös Arbetets Vänneri:en opetuskurssit muodostivat vankan pohjan opinnollisen sivistystyön jatkamiselle Vaasa työväenopiston suojissa. On huomionarvoista, että opetuskursseja järjestettiin säännöllisesti yli viidentoista vuoden ajan ennen työväenopiston perustamista. Kuten aiemmin todettiin osallistui opetuskursseilla kyseisenä ajanjaksona kolmisentuhatta osallistujaa. Kun tämän luvun suhteuttaa Vaasan väkilukuun vaikkapa vuonna 1900 (reilut 14 000, ks. Berndtson-Backhom 1987, 9), voidaan oppikurssitoiminta olleen sekä merkittävää että laajamittaista. Edellä esiin noussut epäsuhta kiinnostuksessa opetuskursseihin ja luentoihin ei häviä työväenopiston perustamisen jälkeen. Huuhka (1990, 71) siteeraa Vaasan työväenopiston ensimmäisen sivutoiminnan rehtorin R. Hammarströmin laatimaa opiston ensimmäistä vuosikertomusta:

Opetuskursseilla on kyllä ollut oppilaita runsaasti, mutta luentokurssit, jotka kuitenkin muodostavat opiston toiminnan tärkeimmän puolen, eivät ole saaneet osakseen niin suurta osanottoa työväen puolelta kuin olisi toivottavaa.

Harva (1955, 27) viittaa käsitteellä 'työväen omaehtoinen sivistystyö' työväenliikkeen pyrkimykseen huolehtia omien jäsentensä kasvattamisesta. Työväelle tarjottavan opetuksen oli palveltava työväenliikkeen pyrkimyksiä, keskittyttävä työläisten poliittisten velvollisuuksien ja oikeuksien opettamiseen. Työväen omaehtoisen sivistystyön päämäärät vaihtelivat työväenliikkeen päämäärien ja tehtävien vaihdellessa. Alussa tehtävänä oli sosialististen oppien tunnetuksi tekeminen ja levittäminen. Luokkatietoisten ja väittelykykyisten agitaattorien "koulutus" oli yksi keskeinen ja konkreetti tehtävä. Työväenliikkeen organisoituessa, sen laajetessa ja vaikutusvallan kasvaessa päämääräksi asetettiin työväenliikkeen johtajiksi soveltuvien henkilöiden kasvattaminen. Työväenliikkeen yhteiskunnallisen aseman ja merkityksen kasvaessa sivistystyön päämääräksi asetettiin yleinen henkisen elämän viljely. Mikäli pitäydytään Harvan määritelmässä alkaa varsinainen työväen omaehtoinen sivistystyö Vaasassa vasta 1900-luvun ensimmäisinä vuosina yhdistysten toiminnan politisoituessa. Huuhka (1990, 48) toteaa kansalais- ja työväenopistohistoriikissaan työväenyhdistyksissä tapahtuneen opinnollisen sivistystyön menettäneen merkitystään sitä mukaa kun työväenyhdistysten toiminta politisoitui ja radikalisoitui. Toiminnan politisoitumisen myötä yhteiskunnallis-sosiaaliset epäkohdat, kysymykset ja tavoitteet asettuivat etusijalle. Vaasassa työväen opinnollista sivistystyötä edustivat lähinnä opetus- ja oppikurssit. Työväenyhdistysten toiminnan politisoitumisen myötä opinnollinen sivistystyö organisoitiin politisoituneen yhdistystoiminnan ulkopuolelle. Tämä tapahtui Vaasassa, Tampereen esimerkkiä seuraten, perustamalla kaupunkiin työväenopisto. Työväenopisto perustettiin turvaamaan opinnollisen sivistystyön jatkuminen. Työväenopiston perustaminen merkitsi myös opinnollisen ja omaehtoisen sivistystyön organisatorista eriytymistä (esim. Karjalainen ja Toiviainen 1984, 43). Vaasan työväenopiston säännöissä korostettiin opinnollisuutta sekä tieteellisyyttä, tieteellisen tiedon popularisointia. Opiston tuli toiminnassaan pysytellä erossa kaikista poliittisista ja uskonnollisista erimielisyyksistä ja agitaatiosta. Opiston seinien sisällä ei tullut järjestää kokouksia, joissa käsiteltäisiin ajankohtaisia poliittisia, sosiaalisia tai uskonnollisia kysymyksiä (Berndtson-Backholm 1987, 24). Granö ja Wallén (2003, 107) ihmetteleväkin eikä juuri kyseisten kysymysten ja teemojen olisi tullut olla (ja edelleen olla) kansansivistystyön ja aivan erityisesti työväen sivistystyön keskeisin lähtökohta ja oikeutus. Suomalaisen kansansivistystyölle, ja ehkä aikuiskasvatukselle yleisimminkin, on kuitenkin ollut ominaista vahva opinnollisuutta korostava sekä samalla sosiaalisuuteen (emotio-

naalisuuteen, viihteellisyyteen) ja poliittisuuteen kontrastoitu (ja siten ainakin jossain määrin pesäeroa tekevä!) ominaisuus ja periaate. Esimerkkeinä voidaan mainita Alasen (1969) ja Leistevuon (1998) tutkimukset. Millaista on luonteeltaan sellainen kansansivistystyö (tai aikuiskasvatus), joka pyrkii välttämään yhteiskunnallis-poliittista suuntautuneisuutta ja sitoutumista? Ehkä pikemminkin tavoiterationaalia ja välineellistä kuin aikuisia kriittisiksi, analyttisiksi ja reflektioiviksi yhteiskunnan (täysivaltaisiksi) jäseniksi kasvamaan saattavaa. Tässä suhteessa edellä mikrohistoriallisesta näkökulmasta, jossa keskeistä on ajattelun ja toiminnan välisen suhteen problematisoiminen (esim. Kettunen 1986, 29), kuvattu institutionaalista kansansivistystyötä edeltänyt työväenyhdistysten sivistystyö ei sanottavasti eroa kolmannen vuosituhaten alun suomalaisesta aikuiskoulutuksesta. Vaasalaisten työväenyhdistysten, työväestön puuttuvaa tai puutteellisesti läpikäytyä kansakoulua korvaamaan pyrkinyt, oppikurssitoiminta jatkuu tänäkin päivänä, niin kahdessa edelleen toimivassa vaasalaisessa työväenopistossa kuin kansallisella tasolla (esimerkkinä voidaan mainita Nostehjelma). Päätän vain vihjailun tasolle yltävän lopputulemani lainaukseen Aulis Alasen (1969, 74) opintokerhotoimintaa käsittelevästä väitöskirjasta:

Ryhmän sisäinen erihenkisyys heikentää jäsenen ryhmää kohtaan tuntemaa vetovoimaa sitä vähemmän, mitä opintokeskeisempi on hänen tavoitesuuntauksensa.

Painetut lähteet

- Alanen, A. 1969. Edistävää ja viihdyttävää opintokerhotoimintaa. Tutkimus aikuisten vapaista ryhmäopinnoista sosiaalisen osallistumisen muotona. Acta Universitatis Tamperensis ser. A vol 29. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Berndtson-Backholm, M. 1987. Humanismen som mål. Vasa Arbetarinstitut 1907-1987. Vasa: Elevföreningen vid Vasa arbetarinstitut.
- Ehrnrooth, J. 1992. Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905-1914. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Granö, M. & Wallén, B. 2003. Bli något eller någon? En finlandssvensk folkbildningsodysse. Helsingfors: Svenska folkskolans vänner.
- Haataja, L., Hentilä, S., Kalela, J. & Turtola, J. 1976. Suomen työväenliikkeen historia. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.
- Hagman, T. 1943. Sextio års mödosam men ärlig strävan. Historik över Vasa Svenska arbetares organisationsträvanden. Vaasan työväenyhdistyksen/Vasa Svenska arbetarföreningin 13-osainen historiikki Julkaistu Arbetarbladet:issa vuosina 1943-1944.
- Hautamäki, A. 1954. Työväen sivistysliiton toimintaperiaatteista ja asemasta työväenliikkeessä. Teoksessa Työväen omaehtoinen sivistystyö. Helsinki: Tammi.
- Harva, U. 1955. Aikuiskasvatus. Johdatus aikuiskasvatuksen teoriaan ja työmuotoihin Suomessa. Helsinki: Otava.
- Holm, N. 1946 Arbetets Vänner i Vasa 1896-1946. Femtioårsberättelse. Vasa: Arbetets Vänner.
- Hurri, O. 1991. Kansanvaltaa rakentamassa. Sosialidemokraattisen työväenliikkeen historiaa Pohjanmaalla. Vaasa: Työväen Sivistysliiton Pohjanmaan piirijärjestö.
- Huuhka, K. 1990. Kansalais- ja työväenopistotoiminnan historia 1899-1979. Helsinki: Kansalais- ja työväenopistojen liitto.
- Karjalainen, E. & Toiviainen, T. 1984. Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet. Helsinki: Weilin & Göös.
- Kemppi, P. 1924. Vaasan Työväenyhdistyksen historia Vv. 1883-1923. Vaasa: Vaasan työväenyhdistys.
- Kertomus Vaasan työväenyhdistyksen toimista vuonna 1890. 7:s vaikutusvuosi. Nikolainkaupunki: Vaasan työväenyhdistys.

- Kettunen, P. 1986. Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918-1930. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Leisteuvo, A. 1998. Sosiaaliset motiivit ja sosiaalinen toiminta aikuisopiskelussa: kansalaisopiston opintoryhmiä koskeva empiirinen tutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- von Schoultz, J. 1924. Bidrag till belysande av Finlands socialdemokratiska partis historia. Del I. Tiden före representationsreformen år 1906. Helsingfors: Söderströms.
- Teerimäki, N. 1990. Sata vuotta työväen järjestötoimintaa Vaasassa. Espoo: Niilo Teerimäki.
- Vest, E. 1900. Berättelse öfver Arbetets Vänner verksamhet under år 1899. Vuosikertomuksessa Arbetets Vänner i Vasa år 1899. Vasa: Arbetets i Vasa
- Vest, E. 1906. Arbetets Vänner i Vasa 1896 – 1906. Tioårsberättelse. Vasa: Arbetets i Vasa
- Vestberg, F.O. 1900. Berättelse öfver Arbetets Vänners aftonskolas verksamhet under år 1899. Vuosikertomuksessa Arbetets Vänner i Vasa år 1899. Vasa: Arbetets i Vasa.

Painamattomat lähteet

- Vaasan työväenyhdistyksen kuukausikokousten pöytäkirjat vuosilta 1891 – 1907
- Vasa Svenska Arbetarföreningens kuukausikokousten pöytäkirjat vuosilta 1902 - 1907
- Vaasan työväenyhdistyksen Puhujaseuran äänenkannattaja Pöyhjän vuoden 1903-1905 numerot.